

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus II.

Fasciculus I.

SCHULTHEISZ EMIL

egyetemi tanár

A LÁTSZÓLAGOS HALMAZAT

SZEGED

1956

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, GYÖRGY BÓNIS, LÁSZLÓ BUZA,
ISTVÁN KOVÁCS, EMIL SCHULTHEISZ

Edit

Facultas Scientiarum Politicarum et Iuridicarum Universitatis Szegediensis

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged.

Szerkeszti

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, BÓNIS GYÖRGY, BUZA LÁSZLÓ,
KOVÁCS ISTVÁN, SCHULTHEISZ EMIL

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, József Attila körút 50.)

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged.

Felelős kiadó: Schultheisz Emil

Megjelent 500 példányban, 1956. augusztus 15-én

Bevezetés

Látszólagos halmazatról akkor beszélünk, amikor az elkövetőnek egy vagy több cselekménye több törvényi tényállásba illik ugyan bele, de ezek közül egy, a tényállások közt fennforgó viszony folytán, kizárja a többi alkalmazását.¹ Ilyen esetben a halmazat, a többség csak látszat, a valóságban csupán egy bűncselekmény jött létre.

A szóbanforgó kérdés egyik mostohagyermeké a büntetőjogtudománynak. A büntetőjogi írók a látszólagos halmazat területét csak részben szántották fel. Pedig itt nem valamiféle alárendelt jelentőségű, veszély nélkül elhanyagolható jelenségcsopotról van szó. A jogalkalmazók a megmondhatója annak, hogy mennyi gondot, fejtörést okoz nekik a gyakorlati munkájukban szinte nap, mint nap felmerülő annak a problémának az eldöntése, hogy a tényállásoknak a terhelt által történt realizálása alapján többséget vagy egységet állapítsanak-e meg.

A szocialista törvényesség érdeke parancsolóan követeli, hogy a tudomány művelői a látszólagos halmazat tárgyában is rendet teremtsenek és ebben a vonatkozásban is tevőlegesen segítsék a gyakorlati jogélet munkáit.

Amidőn az alábbiakban a látszólagos halmazat egész kérdéskörének rövid áttekintését nyújtjuk, korántsem kívánunk azzal az igénnyel fellépni, hogy tanulmányunkkal most már egyszeriben pótoljuk a büntetőjogtudomány eddigi mulasztását. A dolgozat célja inkább az, hogy szocialista büntetőjogunk kutatói számára ösztönzést adjon ahhoz, hogy érdeklődésüket az egység és a többség kérdéseire is kiterjesszék.

Az anyag könnyebb kezelése érdekében egymástól külön tartva fogjuk vizsgálni a látszólagos eszmei és a látszólagos anyagi halmazatot.

¹ Az egy és ugyanazon tényállást több cselekvéssel megvalósító természetes egység, valamint a folytatólagos cselekmény kívül maradnak vizsgáldásunk körén.

I.

A látszólagos eszmei halmazat

A látszólagos eszmei halmazat, nevének megfelelően azt jelenti, hogy az elkövetőnek *egyetlenegy* cselekménye illeszkedik bele két vagy több egymással csupán látszólag halmazatban lévő törvényi tényállásba.

1. A legkönnyebben felismerhető változata a látszólagos eszmei halmazatnak a *kiemelt törvényi tényállás esete*, a tudományban polgárjogot nyert elnevezése szerint a *specialitás*.

Az egymással a specialitás viszonyában álló törvényi tényállások közül a jogalkotó az egyiket a másikból emelte ki avégett, hogy a kiemelt tényállásra súlyosabb, vagy ellenkezőleg, enyhébb büntetést állapítson meg, mint amilyent ahhoz a tényálláshoz fűzött, amelyből a kiemelés történt.

A generalis-hoz képest speciális-nak tekintendő (kiemelt) tényállás megalkotása oly módon történik, hogy a lex generalis körébe tartozó, de kikülönítést igénylő cselekménynek egy vagy több mozzanata, amely eddig nem volt tényállási elem, most azzá válik. A kiemelt tényállás tehát ismérvekben mindig gazdagabb, de ebből kifolyólag ugyanakkor szűkebb térfogatú is, mint az anyatényállás.

A specialitás viszonyában áll pl. egymással a gyermekölés és a szándékos emberölés (illetőleg a gyilkosság), vagy a rágalmazás és a becsületsértés tényállása. De ez a viszony általában a minősített és privilegizált eseteket alkotó tényállások és az alaptényállásaik közt is.

A specialitás viszonyában levő tényállások tekintetében a lex specialis derogat legi generali elv az irányadó a jogalkalmazókra nézve. Ezeknek tehát ilyen tényállások találkozása esetén a lex specialis szerinti bűncselekmény miatt kell az elkövetőt felelősségre vonniok, minthogy a kiemelt tényállás a generalis tényállásnál kimerítőbben értékeli a véhezvitt cselekmény társadalomra veszélyességét és az elkövető bűnösségét.

2. A specialitásnál nagyobb nehézségekbe ütközik, legalábbis az ügyek egy részében, az *átfogó törvényi tényállás esetének*, az ún. *consumptio*-nak a felismerése.

Olyan tényállásoknak egy cselekményben való találkozásáról van itt szó, amelyek közül egyiket sem emelte ugyan ki a jogalkotó a másikból, de a közöttük fennforgó viszony azt mutatja, hogy egyikük, amely a másikkal képest szélesebb körű, többet kifejező, átfogja a másik tényállást. Ilyenkor a lex consumens derogat legi consumptae elvénél fogva csupán a lex consumens szerinti bűncselekmény megállapításának van helye.

Az uralkodó felfogás szerint *consumptio* csak akkor forog fenn, ha *egy tényállásnak, vagy egy tényállás törvényben kiemelt változatának* realizálásával a cselekmény *szükségképpen, vagy rendszerint* kimeríti egy másik tényállás fogalmát is.

Példákkal élve: A szándékos emberölés büntette mindig együttjár testi sértés okozásával is. A testi sértés rendszerint egyúttal (tettleges) becsületsértés is, vagy a gyújtogatás büntette annak az esetnek a kivételével, amikor az elkövető a saját tulajdonában lévő dolgot gyújtja fel, egyúttal dologrongálás is. A BHÖ. 109. pontjába felvett államtitoksértés egyik törvényi változata, az államtitok jogtalan megsemmisítése, ugyancsak a dologrongálás valamely tényállásába is beleillik.

A *consumptio* tételének felállítására az írókat az készítette, hogy a jogalkotó a szélesebbkörű tényállás értékelésénél már figyelembe vette az e tényálláshoz *szükségképpen* vagy *rendszerint* kapcsolódó másik tényállást is és így a halmazat felvétele nem lenne indokolt.

Az uralkodó felfogást azonban kritikával kell illetni azért, hogy szűken vonta meg a *consumptio* érvényesülési területének határait. Az e körbe tartozó esetek ugyanis nem merülnek ki a tényállások fentebb említett találkozásaiban, hanem ezeken túlmenően a látszólagos eszmei halmazat szóbanforgó kategóriájába kell sorolni, nézetünk szerint, azokat az eseteket is, amelyekben valamely bűncselekmény törvényi tényállásának a jogszabályban ki *nem* emelt *tipikus* változatát, megvalósító cselekmény illik bele *szükségképpen* vagy *rendszerint* egy másik tényállásba is. Pl. a BHÖ. 190. pontjában foglalt büntettnék, a büntető ügyben tett hamis tanúzásnak egyik tipikus változata, a más javára szóló hamis vallomás, *szükségképpen* bűnpártolás is, ugyane bűncselekmény másik tipikus változata, a más hátrányára szóló hamis vallomás viszont rendszerint rágalmazás. Sem az egyik, sem a másik esetben nem lehet szó halmazat megállapításáról, hanem a hamis tanúzás tényállása, mint átfogó tényállás, fel-emésztí a bűnpártolás, illetőleg rágalmazás tényállását.

A büntetőjogi írók által eddig fel nem ismert ennek az esetcsoportnak *consumptio*-ként való kezelése kézenfekvő okokban leli magyarázatát. A jogalkotó akkor, amikor egy-egy törvényi tényállás kialakításával foglalkozik, mindig a tényállási formába öntést igénylő cselekmény tipikus változatait tartja szem előtt. Ezeknek a változatoknak-tüzetes vizsgálata alapján foglal állást a cselekmény társadalomra veszélyességét tükröző büntetési tétel kérdésében is, mégpedig akkor is, ha ezeket a változatokat nem emeli ki a tényállás meghatározásában. Ezért, ha e változatok egyike vagy másika *szükségképpen* vagy *rendszerint* egy másik tényállás alá is foglalható, ezt a körülményt éppúgy figyelembe veszi az értékelésnél, mint a tudomány részéről már eddig is elismert átfogó tényállásoknak ezt a jellegét. Ennek az érvelésnek elfogadása mellett szól az is, hogy egy olyan lényegbevágó különbség, mint az egység és többség közti különbség, nem fordulhat meg a tényállás tipikus változatainál azon a tisztára formális és merőben esetlegességektől függő szemponton, hogy a jogszabály a több tényállást megvalósító tipikus változatokat kiemelte-e a bűncselekmény körülírásában, vagy sem. Láttuk, hogy pl. a BHÖ. 109. pontja alá eső államtitoksértés büntettnék egyik törvényi változata az államtitok megsemmisítése. Az államtitok jogtalan megsemmisítése az uralkodó felfogás szerint sem eredményezhet a dologrongálással eszmei halmazatot. Ezzel szemben, ha a jogszabály a tényállást egyszerűen »az államtitok szándékos megsértése« sa-

vakkal, tehát egy általános szöveggel írta volna körül, e büntettnek a példa szerinti módon való véghezvitele esetén a tudomány merőben következtlenül a halmazat mellett tört volna lándzsát.

Igen érdekes az a tény, hogy bíróságaink valamely tényállásnak a jogszabályban nem említett tipikus változata alá eső és egy másik tényállást is szükségképpen, vagy rendszerint realizáló cselekmény esetén gyakran csupán egy ségét állapítanak meg. Minthogy azonban ilyen esetekre a tudomány nekik a szükséges segítséget nem adta meg, helyes állásfoglalásaikat nem tudják megfelelően megokolni.

A joggyakorlat áttanulmányozása arról győzött meg minket, hogy pl. a büntető ügyben tett hamis tanúzások elbírálásánál a bíróságok mind a bűnpártolás, mind a rágalmozás miatti eltételt mellőzik.

E tekintetben *Angyal Pál* is hasonló tapasztalatokat szerezhetett annak idején. Legalábbis ezzel kell magyaroznunk azt, hogy a bűnpártolás mellőzéséhez elméleti alapot kívánt szolgáltatni. Idevágó fejtegetései a következők: »A hamis tanúzással kapcsolatban elkövetett más jogtárgyat sértő bűncselekmény a hamis tanúzással anyagi halmazatba foglalandó, de csak akkor, ha nem olvad bele, mint annak természetes folytatásaként minősülő utócselekmény a hamis tanúzásba. Így a vádlott javára tett hamis vallomás a bűnpártolás ismérveit is magán hordja ugyan, mégis a bűnpártolás megállapításának nincs helye, mert az — mint a kitűzött célra törekvés — beleértetik a hamis tanúzásba (a különértékelés mellőzése ugyanazon a megfontoláson alapszik, mint a lopás esetében a sikkasztásért való felelősségrevonás mellőzése).«²

Mint látjuk, abban *Angyal* is egyetértett a communis opinio-val, hogy itt *consumptio*-ról beszélni nem lehet. De ha már a bűnpártolást helyesen az itélkezés köréből kirekesztendőnek tartotta, meglepő, hogy nem törekedett arra, hogy a szóbanlevő büntettnek a hamis tanúzással való találkozását valami úton legalább a látszólagos *eszméi* halmazat körébe utalja. Ehelyett egy olyan kész sémához igazodott, amely e két büntett együttes előfordulására semmiképpen sem alkalmazható, mert e között és a lopásnak a sikkasztással való kapcsolata között nincsen hasonlóság. A lopás tényállási elemét képező jogtalan eltulajdonítási célnak sikkasztással történő valóráváltása a tolvaj részéről, a lopás elkövetési magatartásától, az elvételtől különálló cselekmény, amely egyébként már kívül is esik a lopás tényállásának keretein. Ezért a lopásnak a sikkasztással való illetén kapcsolata már nem látszólagos *eszméi* halmazat, hanem amint látni fogjuk, a látszólagos *anyagi* halmazatnak egy megjelenési alakja. Ezzel szemben a hamisan tanúskodó személy a bűnpártolást magával a hamis tanúzás büntettének elkövetési magatartásával, a hamis vallomástétellel és nem a hamis tanúzás »természetes folytatásaként minősülő utócselekménnyel« viszi véghez. Itt tehát nem két egymástól időbelileg is elkülönülő cselekmény, hanem egyetlenegy merít ki két törvényi tényállást.

A Legfelsőbb Bíróságnak nemrég állást kellett foglalnia abban a kérdésben, hogy mi a viszony az élet vagy testi épség veszélyeztetésének (BHÖ. 374. és 375. pontja) és a közlekedés veszélyeztetésének (BHÖ. 172. és 174. pontja) büntetetei közt olyankor, amikor a tettes egy és ugyanazon cselekménye mindkét

² *Angyal Pál*: Pénzhamisítás. Hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. (A magyar büntetőjog kézikönyve, 17. kötet.) Budapest, Attila-nyomda r. t. kiadása 1940, 175. old.

bűncselekmény tényállásába beleillik.³ Álláspontja szerint a BHÖ. 172. és 174. pontja ugyanazt a jogtárgyat védi, mint az BHÖ. 374. és 375. pontja. Az említett büntetteknek »a halmazatbani megállapítása tehát a jogtárgy azonosságára tekintettel kétszeres értékelést jelent és ezért törvénysértő«. Ha tehát — mondja a továbbiakban a határozat — »a közúton közlekedő járművezetők vezetés közben foglalkozási szabályszegést követnek el, és ezáltal a vaspályán közlekedők életét és testi épségét közvetlen veszélynek teszik ki, csak a BHÖ. 374. és 375. pontjaiban felvett büntettet követik el és cselekményük törvényszerűen csak ezek szerint minősíthető«.

Ez a határozat annyiban kétségtelenül helytálló, hogy az említett törvényi tényállásoknak egy cselekvésben való találkozása esetén csupán egységet tart megállapíthatónak. Egyéb vonatkozásaiban azonban téves. Így hibás az egység felvételének az indokolása és ugyancsak hibás az a kijelentés, hogy a cselekményt *mindig* a BHÖ. 374. és 375. pontjai szerint kell minősíteni.

A Legfelsőbb Bíróság szerint az elkövetőnek mindkét bűncselekmény miatt történő elítélése azért ütközik akadályba, mert a két bűncselekménynek *azonos a jogtárgya* és így halmazatba állításuk a cselekmény kétszeres értékelését jelentené. Eltekintve azonban attól, hogy már az is kétséges, vajon valóban ugyanaz-e a jogtárgya a két bűncselekménynek, a jogtárgyak azonossága éppoly kevéssé zárja ki a halmazat felvételét, amily kevéssé a jogtárgyak különbözősége az egység megállapítását.

A szóbanforgó bűnügyben egyenesen olyan tényállások együttes előfordulásáról van szó, amelyeknek mindegyikében szerepel egy, a másik tényállás megvalósulásához meg nem követelt, sajátos mozzanat. A közlekedés veszélyeztetésének bünteténél ez a mozzanat a közveszély, az élet vagy testi épség veszélyeztetésének bünteténél pedig a hivatás vagy foglalkozás szabályainak megszegése. Nyilván ennek a felismerése készítette az alsófokú bíróságokat is a Legfelsőbb Bíróság által kifogásolt halmazat megállapítására.

Annak, hogy a megbeszélés tárgyává tett ügyben valóban csak egység jöhet szóba, az a magyarázata, hogy a szóbanlevő bűncselekmények találkozása a *consumptio*-nak általunk felfedett változata illik rá. A döntés azonban ezáltal azért nem oly egyszerű, mint a hamis tanúzásról szóló példánál, mert mindegyik törvényi tényállásnak van egy olyan tipikus változata, amelynek létrehozásával szükségképpen vagy rendszerint kimerül a másik tényállás is. A közlekedés veszélyeztetése (BHÖ. 172. vagy 174. pontjában körülírt) tényállásának ui. *tipikus változata* az, amikor az elkövető hivatásának vagy foglalkozásának szabályait megszegve közvetlenül veszélyezteti másnak életét vagy testi épségét, és ezzel szükségképpen megvalósítja a másik deliktumot is. Az élet vagy testi épség veszélyeztetése bünteténél meg *tipikus változata* a közúti közlekedés szabályainak megszegése és ezzel a cselekmény rendszerint kimeríti a közlekedés veszélyeztetése bünteténél tényállását is.

Az előadottak következtében a bennünket most foglalkoztató tényállások egyidejű realizálása esetén a bíróságoknak mindig azt kell vizsgálniuk, hogy a két tényállás közül melyiknek tulajdonította a jogalkotó azt az erőt, hogy a másikat feleméssze.

Véleményünk az, hogy a BHÖ. 172. pontjába felvett tényállásnak a BHÖ. 374. illetőleg 375. pontjában foglalt tényállással való versengése esetén az előbbi, vagyis a BHÖ. 172. pontja szerinti az átfogó jellegű. Ezt a büntetési tételek

³ Lásd a Bírósági Határozatokban 1101. szám alatt felvett határozatot.

egybevetése világosan mutatja annak ellenére, hogy az alapbüntetés tekintetében nincs különbség a két büntett közt, lévén az mindkét büntettnél egy évtől öt évig terjedhető börtön. Ennek az utóbbi körülménynek különben annál kevésbé lehet jelentősége, mért ha közelebről szemügyre vesszük a Btá. előtti jogi helyzetet, amelyben még többféle szabadságvesztésbüntetés volt, azt látjuk, hogy míg a közlekedés veszélyeztetése büntettének alapbüntetése annak idején két évtől öt évig terjedhető fegyház volt, addig az élet vagy testi épség veszélyeztetésének büntetése mindössze egy évtől öt évig terjedhető fogház. Az alapbüntetések nivellálása tehát csak a Btáé. 6. §-ának általános jellegű rendelkezéseivel történt meg.

Azok a következmények, amelyek a Legfelsőbb Bíróságnak a mienkével ellentétes álláspontjából esetenként folyhatnak, semmiképpen sem megnyugtatók. Így pl. annak cselekményére, aki a közlekedés veszélyeztetésének a BHÖ. 172. pontja alá eső büntettét nem a foglalkozás körében valósította meg és így nem szegte meg egyúttal foglalkozása szabályait is, amennyiben másnak életét közvetlenül veszélyeztette (tehát »súlyos baleset közvetlen veszélyét« idézte elő), a büntetési tétel egy évtől tíz évig terjedhető börtön lenne. Ha pedig a tettes foglalkozása szabályainak tudatos megszegésével vitte véghez ugyanezt a cselekményt, a büntetést márcsak az egy évtől öt évig terjedhető börtön tétele alapján lehetne kiszabni. Vagy amikor a cselekmény valakinek halálát is okozta, az imént tett megkülönböztetés szerint az első esetre a törvényi büntetés életfogytig tartó börtön, a második esetre pedig csupán egy évtől tíz évig terjedhető börtön lenne.

Másképp alakul az elemzés alá vett kérdés, ha a közlekedés gondatlan veszélyeztetését meghatározó, tehát a BHÖ. 174. pontjában foglalt tényállás találkozik a BHÖ. 374., illetőleg 375. pontjába felvett tényállással. A büntetési tételek közti különbség folytán ilyenkor a tényállások rangsori viszonya az élet vagy testi épség veszélyeztetése büntettének tényállása javára változik meg, és ez lesz az, amely a másikat felemészti. Erre, de csakis erre az esetre nézve tartjuk aggály nélkül alkalmazhatónak a Legfelsőbb Bíróság megoldását.

3. A látszólagos eszmei halmazat harmadik változatát, a *vagyilagosság*, más szóval az *alternativitás* esetét az jellemzi, hogy az egy cselekménnyel egyidejűleg megvalósított két tényállás közül a jogszabály kifejezett rendelkezése folytán csak az alkalmazható, amelyhez a súlyosabb büntetési tétel fűződik, anélkül, hogy ez a tényállás a háttérbe lépő tényállással akár a specialitas, akár pedig a *consumptio* viszonyában állana. A jogszabály a kiküszöbölést a jelentőségét vesztő tényállásba felvett azzal a záradékkal fejezi ki, hogy a kérdéses törvényhely csakis akkor alkalmazható, ha a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés (súlyosabb beszámítás) alá nem esik.⁴

Az *alternativitás* viszonyában van pl. a BHÖ. 125. pontja alá eső hivatali hatalommal való visszaélés a súlyos testi sértéssel. A szóbanforgó hivatali büncselekményt az a hivatalos személy követi el, »aki hivatala gyakorlatában valakit tetteleg bántalmaz vagy bántalmaztat, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítás alá nem esik«. Minthogy e büntett büntetése hat hónapig terjedhető börtön, a súlyos testi sértése pedig a legkedvezőbb esetben is egy évig terjedhető börtön, olyankor, amidőn a hivatali hatalommal visszaélés súlyos testi sértést is okozott, csakis ezt az utóbbi büncselekményt lehet megállapítani.

⁴ Az ilyen záradékkal kizárt tényállással a másik tényállás esetenként a *consumptio* viszonyában is állhat, e záradék tehát nem feltétlenül *alternativitas*-ra utal.

Hasonló viszonyban van az 1954. évi 23. sz. tvr. 10. §-ában meghatározott ifjúság elleni büntett minden olyan bűncselekménnyel, amelyre a jogszabály öt évnél súlyosabb büntetést ír elő. A felhívott jogszabályhely ui. a következőképpen rendelkezik: »Amennyiben a cselekmény súlyosabb büntető rendelkezés alá nem esik, büntett miatt öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a gyermek (fiatalkorú) tanítására, nevelésére, illetőleg gondozására köteles személy (szülő, gyám, nevelő stb.), aki a gyermeket (fiatalkorút) ígérettel, tanácsadással, biztatással vagy egyéb úton arra vesz rá, hogy bűncselekményt kövessen el, vagy egyébként az erkölcsi züllés útjára lépjen.«

A Legfelsőbb Bíróság éppen a most említett büntett kapcsán foglalkozott az alternativitas viszonyával.⁵ Jóllehet határozatában még a BHÖ. 323. pontjába felvett és az 1954. évi 23. sz. tvr. 10. §-ával azóta módosított tényállást kellett alapulvennie, de mivel a bennünket érdeklő vonatkozásban a korábbi jogszabály a hatályban levő rendelkezéssel azonosan intézkedett, a Legfelsőbb Bíróságnak minden tekintetben kifogástalan megállapításai a mai jogi helyzetre is változatlanul érvényesek.

Az adott esetben a vádlott 13 éves gyermekével együtt fosztogatta az állami gazdaság raktárát. A vádlott gyermekének a bűncselekmény elkövetésébe történt bevonásával — jelenti ki Legfelsőbb Bíróságunk — megvalósította ugyan az ifjúság elleni büntett tényállását, azonban ez a büntett csak akkor állapítható meg, ha az elkövető cselekménye egyébként nem esik súlyosabb büntető rendelkezés alá. Márpedig a vádlottnak a társadalmi tulajdon ellen ismételt és bünszövetkezetben elkövetett lopásként minősülő büntettére a törvény hat hónaptól tíz évig terjedhető börtönt, vagyis az ifjúság elleni büntettre írt ötévi börtönnél súlyosabb büntetést rendel kiszabni. Emellett, tehát az ifjúság elleni büntettben való bűnösség külön megállapításának nem lehet helye.

Az alternativitas viszonya — és ezt nyomatékosan hangsúlyoznunk kell — nélküli a tudományos alapot, tehát hibás törvényszerkesztés eredménye. Az ilyen viszonyban levő törvényi tényállások egyikét sem emelte ki ugyanis a jogalkotó a másiktól és nem áll fenn köztük szükségképpen vagy rendszerinti kapcsolat sem, amint erre fentebb már utaltunk. Ennélfogva az ilyen esetekben az egység megállapításának nincs logikai indoka.

4. Végül van a látszólagos eszmei halmazatnak még egy, az eddig ismertett változatokba be nem illő faja, amely kizárólag a jogszabályoknak *konkludens tényeket* alkotó rendelkezésein alapszik.

Hadd említsük meg erre nézve példaként a BHÖ. 185. pontja alá eső közegészség elleni büntettnek az ebből fakadó könnyű testi sértés büntettével való találkozását, amikor is az utóbbi büntettet a törvény intenciójának megfelelően figyelmen kívül kell hagyni. A BHÖ. 185. pontja értelmében ugyanis a jogalkotó csupán a súlyos testi sértést forrasztotta össze az alapcselekménnyel minősítő hatályú komplex bűncselekménnyé, és miután ezt a büntetési tételből kitűnőleg nem azért tette, mert keveselte azt a büntetést, amelyet az összekapcsolás mellőzése esetén a két bűncselekményre az összbüntetés szabályai szerint maximálisan ki lehetett volna szabni, félreérthetetlenül kifejezésre juttatta azt a szándékát, hogy a közegészség elleni büntett alapbüntetése már az esetleg előálló könnyű testi sértést is értékeli.

⁵ Lásd a Bírósági Határozatokba 1076 szám alatt felvett határozatot.

II.

A látszólagos anyagi halmazat

A látszólagos anyagi halmazatnál az elkövetőnek két vagy több cselekménye illeszkedik bele két vagy több egymással csupán látszólag halmazatban levő törvényi tényállásba.

A látszólagos anyagi halmazat fajait az írók többsége *subsidiaritas* elnevezés alatt fogja össze és azt tanítja, hogy azoknál a *lex primaria* derogat *legi subsidiariae* elv az irányadó. A *subsidiaritas* elnevezés azt fejezi ki, hogy a jogi önállóságát elvesztő tényállás kiegészítő (*subsidiarius*) jellegű az ezt háttérbe szorító és ezért alkalmazást követelő tényállás mellett. A szóbanforgó megjelölés azonban nem szerencsés. Egyetértünk azokkal, akik úgy érvelnek, hogy a látszólagos eszmei halmazat eseteiről éppúgy elmondható, hogy azoknál az a törvényi tényállás, amelyet figyelmen kívül kell hagyni, kiegészítő jellegű a megállapításra kerülő tényállás mellett (tehát pl. a *lex generalis* alá eső a *lex specialis* szerinti, vagy a *lex consumpta* által meghatározott a *lex consumens* nek megfelelő tényállás mellett stb.). Ilyen körülmények között tehát a kifogásolt elnevezés nem érzékeltetheti a látszólagos anyagi halmazatnak a látszólagos eszmei halmazattól eltérő sajátosságait. De ezenfelül azért is kerülni kell azt, mert a látszólagos anyagi halmazatnak egymástól is elütő fajai közt fennálló különbségek egyenesen azt követelik, hogy mindegyiküket, a látszólagos eszmei halmazat ismertetésénél követett módszernek megfelelően, külön megjelölés alá vonjuk.

1. A látszólagos anyagi halmazat általunk *önállólan rész-cselekmények* nevezett fajtát már régen felfedezte a tudomány és az mindmáig általános elfogadásra talál. Olyankor merül fel, amikor az elkövető cselekvéseivel egy és ugyanazon bűncselekménynek két vagy több külön-külön is büntetés alá helyezett megjelenési alakját valósította meg. Pl. az, aki mást valamely bűncselekményre felbújtott, e deliktum tettesének a véghezvitelben még segítkezett is, vagy az, aki egy bűncselekmény elkövetésében, mint társtettes tevékenykedett, az ugyanazon bűncselekményben részt vett másik társtettesnek felbújtója is volt, vagy a tettes azt a büntetett, amelyet megkísérelt, utóbb be is fejezte, avagy a büntetendő előkészület kifejtése után megkísérelte a célba vett bűncselekményt vagy eljutott ennek befejező szakába.

Ezekben az esetekben — hacsak a bűncselekmény különböző stádiumainak előfordulása esetén a későbbi stádium nem új akaratelhatározás folyamánya (így pl. a kísérlet alanya önként eláll a további véghezviteltől, de később mégis létrehozza a befejezett bűncselekményt) — szó sem lehet halmazatról. Hiszen az elkövető csak egy bűncselekményben működött közre. Ilyenkor terhére a deliktumnak azt a megjelenési alakját kell megállapítani, amely a legje-

lentékenyebb támadás a bűncselekmény jogtárgya ellen. Emellett a másik vagy a többi megjelenési alakot megtestesítő cselekvőség pusztán önállóan és így háttérbe lépő részcelekménye a véghezvitt büntettségnek.

A kifejtettekhez képest a bűnsegélyt háttérbe szorítja a felbujtás, a bűnsegélyt és a felbujtást a társtetteség, az előkészületet a kísérlet és mindkét most említett stádiumot a befejezett bűncselekmény.

A Legfelsőbb Bíróság egyik határozatában⁶ a bűnsegélynek a felbujtáshoz való viszonyáról a következőket mondotta:

»Ha az elkövető ugyanazon bűncselekmény keretében felbujtói és bűnsegédi tevékenységet is kifejt, cselekményét felbujtásként kell minősíteni, bűnsegédi többlettevékenységét pedig a büntetés kiszabásánál súlyosbító körülményként kell értékelni. A felbujtás a bűncselekmény kezdeményezését, a felbujtott személy akaratának az elkövetésre befolyásolását jelenti. A felbujtó reábíró tevékenysége egyik döntő mozzanata a bűncselekmény elkövetésének. A bűnsegéd ezzel szemben a tettes által már elhatározott bűncselekmény végrehajtásához nyújt segítséget. A felbujtás, mint a bűncselekmény elkövetésének életrehívója, a bűnözési szándék felkeltője, tartalmában mennyiségileg általában több, mint a bűncselekménynek csupán a végrehajtását előmozdító, azt megkönnyítő bűnsegély. Ebből folyik, hogy bár a törvényes büntetési tétel a felbujtóra és a bűnsegédre, sőt a tettesi cselekményre is azonos, általában a felbujtás súlyosabb megítélés alá esik, mint a bűnsegély. Ezért e két részességi alakzat találkozása esetén a bűnsegélyt kell a felbujtásba beolvasztani...«

Az idézett fejtegetésekkel általában egyetértünk és csupán az ellen a kitétel ellen van észrevételünk, hogy a bűnsegélynek és felbujtásnak az említett módon történő felmerülése esetén a bűnsegélyt a felbujtásba be kell olvasztani. Elméleti és gyakorlati büntetőjogászok egyaránt szívesen használják a látszólagos eszmei és anyagi halmazatnál jóformán minden változatánál a »beolvadás«, vagy »beolvasztás« kifejezést. Nyilván csak így válik számukra elfogadhatóvá a háttérbe lépő tényállás ítéleti megállapításának mellőzése. Az a tényállás ugyanis, amely egy másik tényállásba beleolvad, ezzel csakugyan érzékelhető módon veszti el önállóságát. Csakhogy a beolvadás a látszólagos halmazatnál nem tipikus jelenség és kizárólag a *consumptio*, valamint az alább ismertetendő összeolvadás esetének feltétlen jellegzetessége.

Két törvényi tényállás közül az egyik csak akkor olvadhat be a másikba, ha abba belefér. Erre pedig csupán abban az esetben van mód, ha a két tényállás egymással a koncentrikus körök viszonyában áll, azaz az egyik, mint tágabbkörű, természeténél fogva magában foglalja a szűkebbkörű tényállást. Az önállóan részcelekmény kategóriájában ilyen a viszony a kísérlet és a befejezett cselekmény közt. A többi idetartozó esetről azonban ez már nem mondható. Nem lehet tehát erről beszélni a felbujtás és a bűnsegély találkozása esetén sem. Az e két részességi forma közti különbséget igen plasztikusan írta le maga a Legfelsőbb Bíróság ismertetett határozatában. És ez a különbség azt is mutatja, hogy a bűnsegély tényállása nem rejlik benn a felbujtás tényállásában, hanem ennek keretein kívül esik. Ha pedig egy tényállás nem olvad bele a másikba, akkor azt művi úton a bíróság sem olvaszthatja bele.

2. Amidőn az elkövetőnek szoros térbeli és időbeli kapcsolatban álló cselekvőségei olyan különböző tényállásokba illenek bele, amelyek egymással a

⁶ Lásd a Bírósági Határozatokba 649. szám alatt felvett határozatot.

több és kevesebb viszonyában vannak, az összeolvadás esete forog fenn. A személyiségi jogokat, vagy ilyeneket is támadó bűncselekményeknél az összeolvadás feltétele a sértett személy azonossága is.

Pl. az elkövető gyors egymásutánban több sértő kifejezéssel illeti haragját és e kifejezések közül egyesek a becsületsértés, mások a rágalmazás tényállását valósítják meg, vagy a tettes a tetteles becsületsértéssel időbeli kontinuitásban testi sértést is visz véghez ugyanazon személy sérelmére, avagy az erőszakos nemi közösüléshez szemérem elleni erőszak is kapcsolódik.

A példa szerinti cselekmények a köztük fennforgó szoros összefüggés folytán már a természetes szemlélet előtt is egységbe olvadnak és egy bűncselekményként jelentkeznek. A mindennapi életfelfogás az első példa esetében egy rendbeli rágalmazást, a második példa esetében kizárólag testi sértést, a harmadikában csakis erőszakos nemi közösülést lát. A többet kifejező tényállás tehát felszívja, magába forrasztja a másik tényállást.

Az összeolvadás esetében olyan tényállások találkoznak, amelyeknek egy cselekménnyel történő realizálása a már fentebb ismertetett specialitás, illetőleg *consumptio* kategóriájába esik.

3. A büntetlen eszközcselekmény esete csupán a rövidség okából használt, de korántsem szabatos elnevezése a látszólagos anyagi halmazat azon fajának, amelynél a két tényállást megvalósító cselekvések közül az egyik olyan eszközcselekménye a másiknak, amelyet a jogalkotó az utóbbi, vagyis a célcselekmény tényállásának értékelésénél már figyelembevett. E figyelembevétel folytán az eszközcselekmény megállapítására nem kerülhet sor.

A büntetőjogi írók túlnyomó többsége a látszólagos halmazatnak ezt a fajtát nem ismeri el.

Legfelsőbb Bíróságunk pedig egyenesen elvi élel szögezte le azt, hogy »A Btá. 57. §-a alapján eszköz- és célcselekmény esetében is bűnhalmazatot kell megállapítani.«⁷ Ennek ellenére azonban maga is kénytelen volt — amint erről még szó lesz — egy másik határozatában az eszközcselekmény megállapításától eltekinteni, ha mindjárt ezt az intézkedését nem is a cselekmény eszközjellegével indokolta meg.

Büntetlen eszközcselekmény nézetünk szerint abban az esetben forog fenn, ha egy tényállás vagy egy tényállás (akár a törvényben kiemelt, akár ki nem emelt) tipikus változata megvalósításának egy másik tényállást realizáló magatartás a szükségképpeni vagy rendszerinti eszközcselekménye.

A most leírt tételnek el nem fogadása azt jelentené, hogy büntetőjogrendszerünk az e tanulmány tárgyát tevő kérdéskörben súlyos logikai ellentmondást rejt magában. Ez az ellentmondás abban állana, hogy a jogalkotó az egyik esetben az egymással szükségképpeni vagy rendszerinti kapcsolatban levő tényállások felmerülésekor csupán egység megállapításának enged helyet (lásd a *consumptio*-ról mondottakat), más esetben viszont az ugyanilyen kapcsolatban levő tényállásoknak halmazatba foglalását követeli meg. Úgy véljük, hogy egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy a *consumptio*-nál az egységhez vezető törvényi értékelés alapja és indoka — miként azt már korábban is hangsúlyoztuk — kizárólag az a tény, hogy ott olyan tényállások találkozásáról van szó, amelyek vagy mindig, vagy legalábbis többnyire együtt merülnek fel. Ha pedig ez így van, akkor a most mondottakból magától értetődően folyik az is, hogy

⁷ Lásd a Bírósági Határozatokba 395. szám alatt felvett határozatot.

a jogalkotó az értékelés során nem járhatott el más szempontok szerint azoknál az egymással ugyancsak szükségképpeni vagy rendszerinti kapcsolatban levő tényállásoknál sem, amelyek alá eső cselekményeket az eszköz és cél viszonya fűzi össze. Azok, akik az imént kifejtettekkel szemben úgy vélnék, hogy a most összehasonlított két jelenségcsoport eltérő kezelése azért indokolt, mert az egyik kategóriánál egyetlenegy, a másikon pedig több cselekmény valósítja meg a tényállásokat, olyan mozzanatra alapoznák a különbségtevést, amelyek a törvényi értékelésnél nem voltak és nem is lehettek döntő jelentőségűek. De az egység vagy többség kérdése nálunk már azért sem függhet attól a körülménytől, hogy egy vagy több cselekmény realizálta-e a tényállásokat, mert szocialista büntetőjogunk a *valóságos* eszmei és anyagi halmazatot is egyforma elbánásban részesíti.

A továbbiakban most már az a feladatunk, hogy a büntetlen eszközcselekmény esetét megfelelő példákkal is megvilágítsuk.

A kettős házasság büntetvényének szükségképpeni eszközcselekménye a közokirathamisítás büntette. Ennélfogva az utóbbi bűncselekményt az ítékezésnél figyelmen kívül kell hagyni.

A Legfelsőbb Bíróság is megállapította azt, hogy »a kettős házasság büntette mellett nem értékelhető külön közokirathamisítás büntetvényének az, hogy a terhelt az anyakönyvvezető előtt nőtlenség mondta magát.«⁸ De mert a Legfelsőbb Bíróság az eszköz- és célcselekményre nézve a mienkétől eltérő nézeten van, a közokirathamisítás önállótlanágát a következőkkel okolta meg:

»A kettős házasság büntette mellett a vádlottnak az a cselekménye, hogy az anyakönyvvezető előtt valótlannal nőtlenség állította magát, nem közokirathamisítás. Igaz ugyan, hogy vádlott valótlannal kijelentésének az eredményeként az anyakönyvvezető által vezetett hivatalos könyvbe valótlannal adatok kerülnek, ez azonban külön intellektuális okirathamisításként nem értékelhető, mert a vádlottnak ez a tevékenysége a *kettős házasság törvényi tényállásának az eleme*.⁹ Másként a kettős házasság büntette el sem követhető.«

Ez az okfejtés nem fogadható el. Ha az intellektuális okirathamisításban álló tevékenység valóban a kettős házasság törvényi tényállásának eleme lenne, akkor azt a személyt, aki a kettős házasság végrehajtása céljából kifejtett szóbanforgó magatartáson túlmenő cselekvőiséget már nem vihetett véghez, kettős házasság büntetvényének kísérletéért kellene felelősségre vonni. Ez azonban teljességgel tarthatatlan lenne. A törvény a kettős házasság elkövetési magatartását a házasságra lépésben, illetőleg az ezzel azonos jelentésű házasságkötésben határozta meg. A házasságkötésnek, mint szükségszerű többes közreműködésben álló cselekvőiségnek a megkezdése is már a házasságra lépni szándékozó mindkét fél anyakönyvvezető előtti együttes megjelenését feltételezi. Olyan tevékenység tehát, amely, mint a valótlannal adatnak bejelentése is, nem követeli meg mindkét előbb említett személy együttes jelenlétét, már csak ebből az okból sem minősülhet a kettős házasság kísérletének. De emellett a mindennapi életfel fogás sem tekinti az adatbejelentést a házasságkötés alkotórészének, fogalmi mozzanatának. Az okirathamisítás tehát a kettős házasságnak csupán előkészítő cselekménye, ezért attól a jogi önállóság más alapon, mint szükségképpeni eszköz minősége alapján, nem tagadható meg.

⁸ Lásd a Bírósági Határozatokba 989. szám alatt felvett határozatot.

⁹ Kiemelés tőlünk (Sch. E.).

Folytatva a példákat:

A BHÖ. 105. pontja alá eső sikkasztásnak tekintendő büntettnék rendszerinti eszközcselekménye a BHÖ. 106. pontja szerint minősülő zártörés büntette. Ahhoz ti., hogy az előbbi bűncselekmény létrejöjjön, a hatóság által alkalmazott zárat el kell távolítani, és ha ezt a műveletet nem is hajtja vagy hajtja végre mindig a sikkasztásnak tekintendő büntett tettese, az esetek túlnyomó többségében a zártörés mégis az ő személyes cselekvősége lesz.

Az eszközcselekmény elejtését a szóbanforgó esetben a törvény kifejezetten is kötelezővé teszi. A BHÖ. 106. pontjában azt olvassuk, hogy az e pont szerinti cselekmény csak annyiban állapítható meg, »amennyiben a 105. pont esete nem forog fenn«. Így tehát van a büntetlen eszközcselekményt is *expressis verbis* elismerő törvényi rendelkezés.

A lopás egyik tipikus változatának, a besurranó lopásnak szükségképpen eszközcselekménye a BHÖ. 386. pontjába felvett magánlaksértés. Ezért a besurranó lopás kizárja a magánlaksértés tényállásának megállapítását. Ugyan-ehhez az eredményhez jutott már több, mint fél évszázaddal ezelőtt *Heil*, majd később *Angyal* is, anélkül, hogy bármelyikük is a tényállás tipikus változatának fogalmával operált volna.¹⁰

4. A büntetlen eszközcselekmény esetének pontos ellenképe a *büntetlen utócslekmény esete*. Ennél a jogalkotó az utócslekmény által megvalósított tényállást vette figyelembe annak a tényállásnak értékelésénél, amelyet az előcslekmény kimerít. Ezért az ilyen tényállás felmerülése az utócslekmény megelőzését vonja maga után.

A büntetlen utócslekmény esete akkor áll elő, ha *egy tényállás vagy egy tényállás* (akár a törvényben kiemelt, akár ki nem emelt) *tipikus változata* megvalósításának egy másik tényállást realizáló magatartás a *szükségképpeni vagy rendszerinti utócslekménye*. A szükségképpeniség, illetőleg rendszerintiség azonban itt mindig arra a körre vonatkozik, amelyben az elkövetőnek az előcslekmény véghezvitele után még meg volt a lehetősége az utócslekmény kifejtésére.

A büntetlen utócslekmény esetének ugyanaz a magyarázata, mint a büntetlen eszközcselekmény esetéé. Ez a látszólagos anyagi halmazat e két faja közti összhangból világosan következik.

Rátérve a példák ismertetésére, a lopásnak az e büntett tényállási elemét alkotó célzat valóra váltása, vagyis a lopott dolog jogtalan eltulajdonítása, szükségképpeni következménye. E tekintetben közömbös, hogy mily sajátos törvényi tényállás (sikkasztás, ingó dolog rongálása stb.) keretei közé illeszkedik bele a jogtalan eltulajdonítás, hacsak a törvényi tényállás nem tartalmaz (mint pl. a csalás tényállása) az eltulajdonítás határain túlmenő mozzanatokat is.

A BHÖ. 280. pontja szerint minősülő pénzhamisításnak a forgalombatétel célját megvalósító csalás büntette a rendszerinti utócslekménye. Azért csak rendszerinti és nem szükségképpeni, mert ha a pénzhamisítás tettese történetesen másnak ajándékba adta a hamis vagy hamisított pénzt, a csalásra jellemző károkozás nem következik be.

¹⁰ *Heil Fausztin*: A lopás fogalma és lényeges ismérvei. II. füzet. Budapest, 1901. 61. old. és *Angyal Pál*: A lopás. (A magyar büntetőjog kézikönyve, 10. köt.) Budapest, 1932. 83. old.

A BHÖ. 270. pontja c) alpontjában körülírt közellátás érdekét veszélyeztető büntettnak a törvényben kiemelt egyik tipikus változata a termény vagy termék szállítására való jogosultságot igazoló hamis közokirat készítése. E cselekmény szükségképpeni következménye a termény vagy termék szállítására vonatkozó jogszabályon alapuló korlátozó rendelkezések megszegése vagy kijátszása, ami ugyancsak a közellátás érdekét veszélyeztető és a BHÖ. 269. pontjának e) alpontja alá eső büntett.

A büntetlen utócelemény esete a gyakorlatban nem ismeretlen, de a vele kapcsolatos eljárás nem következetes. Ugyanakkor, amikor bíróságaink a lopáshoz kapcsolódó sikkasztásnak, vagy a pénzhamisítás folytatását képező csalásnak a megállapítását helyesen mellőzik, a BHÖ. 144. pontjának (2) bekezdése szerint minősülő közokirathamisítás büntette tényállási elemét alkotó jogtalan vagyoni haszonszerzés céljának csalással történt realizálása esetén pl. ez utóbbi bűncselekményt állandóan halmazatba állítják a közokirathamisítással. Holott az említett cél más módon, mint csalással, jóformán nem is érhető el. És halmazatba kerül egymással a judikatura szerint az előbb említett két közellátás elleni büntett is.

A burzsoá büntetőjog számára sem idegen a büntetlen utócelemény esete. Az uralkodó felfogás ennek jellegzetességét abban látja, hogy a bűncselekmény elkövetője ennek a deliktumnak a gyümölcseit utóceleményével értékesíti vagy biztosítja, avagy a célzatos bűncselekmény tényállási elemét képező célzatot megvalósítja.¹¹ Ez valóban találó meghatározása annak, hogy miben áll az előceleményhez viszonyítva az utócelemény lényege, de az utócelemény figyelmen kívül hagyására kellő magyarázatul nem szolgál. Nem pedig már csak azért sem, mert részben olyan utóceleményekre is ráillik, amelyek miatt a felelősségrevonás nem maradhat el. Így pl. azt, aki a rablott dolgok biztosítása érdekében cselekményének tanúját zsarolásként minősülő cselekménnyel kényszeríti a feljelentéstől való tartózkodásra, a rabláson felül zsarolásért is el kell ítélni.

5. A több cselekvéssel megvalósított és egymással szükségképpeni vagy rendszerinti kapcsolatban levő tényállások nem merülnek ki a büntetlen eszköz- és utócelemény eseteiben. Az ilyen tényállások találkozásának köre a *büntetlen mellékcselekmény esete* alá tartozó változatokkal zárul.

A látszólagos anyagi halmazatnak erről a fajáról akkor van szó, amikor a két tényállást megvalósító cselekmények közt nincsen ugyan eszköz- és cél viszony (vagy ha van is, nem a már ismert értelemben), de az egyik *alárendelt jelentőségű* a másik mellett és miután kapcsolatuk *szükségképpeni* vagy *legalábbis rendszerinti*, a jogalkotó a kisebb jelentőségűt már figyelembe vette a főcselekmény tényállásának értékelésénél.

A büntetlen mellékcselekmény esete sem szorul az előzmények után már külön igazolásra.

Az előadottak illusztrálására a következő két példát említjük meg:

Az 1955. évi 17. sz. tvr. 6. §-a szerint minősülő üzletszerű kéjelgés büntetnének rendszerinti mellékcselekménye a BHÖ. 257. pontja alá eső közveszélyes munkakerülés büntette.

¹¹ Így formulázta meg az uralkodó álláspontot újabban Rittler: Lehrbuch des österreichischen Strafrechts. Erster Band. Allgemeiner Teil. Springer Verlag, Wien. 1954. 345—346. old.

A BHÖ. 316. pontja alá eső családi állás elleni büntett legtöbb tipikus változatának szükségképpen vagy rendszerinti mellékselekménye az intellektuális közokirathamisítás büntette. Az utóbbi büntett hol megelőzi, hol pedig követi a családi állás elleni büntettet. És éppen ennek a vaglyagosságnak következtében nem sorolható sem a büntetlen eszköz-, sem a büntetlen utóselekmény kategóriájába.

A büntetőjogi írók a büntetlen mellékselekmény létezéséről még csak tudomást sem vettek, pedig mennyivel kevesebb tollháború zajlott volna le az egység és többség kérdése körül, ha ezt a jelenséget észrevették volna.

A büntetlen eszközselekménnyel, a büntetlen utóselekménnyel és a büntetlen mellékselekménnyel kapcsolatban még két olyan kérdéstről kell beszélünk, amelynek a látszólagos anyagi halmazat szóbanforgó fajainál nagy a gyakorlati jelentősége.

Az eddig mondottak nem hagyhatnak kétséget afelől, hogy a célselekmény az eszközselekményt, az előselekmény az utóselekményt, valamint a főselekmény a mellékselekményt csak abban az esetben foszthatják meg jogi önállóságuktól, ha a miattuk való felelősségrevonás nem ütközik akadályba. Mihelyt azonban erre nincs mód, az egyébként háttérbe lépő cselekmény jogi önállósághoz jut és azt ítékezés tárgyává kell tenni. Gondoljunk pl. arra, amikor a célselekmény az elbírálás idején hatályban levő újabb törvény szerint már egyáltalán nem büntetendő (l. a Btá. 2. §-a 2. bekezdésének a) pontját), az eszközselekmény viszont továbbra is poenalizálva van, vagy arra, amikor a tettes megkísérelve a célbüntettet, a cselekmény további végrehajtásától önként elállott és a bíróság az elkövetés és a visszalépés körülményeire való tekintettel a célbüntett kísérletére nézve a büntetés kiszabását mellőzi, avagy arra, amikor az elkövető pusztán az egyébként büntetlen utóselekmény kifejtésekor rendelkezett beszámítási képességgel (pl. a beszámíthatatlan állapotban ellopott dolgot beszámítható állapotban értékesítette).

Az sem tehető vitássá és ez a másik kiemelést igénylő körülmény, hogy a háttérbe lépő cselekményt a célselekmény, az előselekmény, illetőleg a főselekmény akkor sem enyészeti el, amikor annak megállapítását kizárja. Ennek következtében az eszközselekménynek, az utóselekménynek, valamint a mellékselekménynek abban az esetben is lehetnek jogi kihatásai, ha miattuk a tettes nem ítéltető el. Így pl. azoknak a bűnrészeseknek a viszonylatában, akik csupán az eszközselekményben működtek közre oly módon, hogy szándékuk a célselekményre nem terjedt ki, az eszközselekményt tettesi alapselekménynek kell tekinteni, vagy pl. a visszaesésre megállapított büntetőrendelkezések alkalmazása szempontjából a korábbi büntetlen mellékselekmény is figyelembe veendő.

III.

A szabály alóli kivételek

A tényállások olyan találkozásánál, amelynél a látszólagos halmazat forrása a tényállások közt fennforgó kapcsolat szükségképpenisége vagy rendszerintisége, az ismertetett elvek nem érvényesülnek töretlenül. Amint láttuk, az ilyen kapcsolat azért vezet elvben és általában egység megállapításához, mert a jogalkotó az egyik tényállás értékelésénél már tekintettel volt a másik tényállásra is. Megtörténik azonban, hogy a jogalkotó figyelmét a tényállások közti sajátos összefüggés elkerüli és ezért az értékelésnél úgy jár el, mintha ezek a tényállások közömbösek lennének egymás iránt. Ez különösen olyankor fordul elő, amikor más jogforrás intézkedik az egyik és más a másik tényállásról.

Azt, hogy az együttesen megvalósított tényállásoknál a jogalkotó tekintetbe vette-e a tényállások közti szükségképpeni vagy rendszerinti kapcsolatot avagy sem, a jogalkalmazóknak a büntetési tételek összehasonlítása alapján kell eldönteniök. Mindaddig, amíg a jogszabály a találkozó tényállásokhoz legalábbis egyenlő súlyú büntetési tételeket fűzött, nincsen okunk kételkedni abban, hogy a jogalkotó az említett kapcsolat tudatában határozott. Mihelyt azonban a tényállások közül éppen annak a szankciója enyhébb, amely a másik tényállás háttérbe szorítására lenne hivatva, már nyilvánvaló, hogy a jogalkotó nem vette észre a tényállások közti szoros összefüggést. Ilyen esetekben nincs más hátra, mint hogy a jogalkalmazók halmazatot állapítsanak meg. Ha nem így cselekednének és a mondottak ellenére is egység mellett foglalnának állást, a cselekmény, illetőleg cselekmények kellő értékelés nélkül maradnának és pedig még akkor is, ha az elkövetőt a súlyosabban büntetendő büntett miatt ítélnék el, mert hiszen ilyenkor a súlyosabban büntetendő deliktum az, amely a másikhoz képest másodlagos jelentőségű.

Az olyan esetekre, amelyeknek a szabály áttörésével halmazat felvételét kell eredményezniök, szolgáljanak az alábbi példák:

A BHÖ. 230. pontja alá eső társadalmi tulajdon megrongálása büntettének a BHÖ. 237. pontjában foglalt és aktív szabotázs néven ismert tervbűncselekménnyel egy cselekvésben való találkozása esetén, a tervbűncselekmény ugyan háttérbe szorítja a társadalmi tulajdon elleni büntettet, mert a tervbűncselekmény legalábbis rendszerint együtt jár a társadalmi tulajdonban lévő vagyontárgy megrongálásával, ha azonban az adott esetben a társadalmi tulajdon elleni büntett súlyosabb büntetési tétel alá esik, mint az aktív szabotázs, a halmazat megállapítása elől kitérni nem lehet. Ez a helyzet akkor, ha pl. az aktív szabotázs a BHÖ. 237. pontja szerint büntetendő, tehát egy évtől öt évig terjedhető

börtönnel, a vele kapcsolatos társadalmi tulajdon elleni büntett pedig a BHÖ. 232. pontja (2) bekezdésének első fordulata szerint hat hónaptól tíz évig terjedhető börtönnel.

A kitartott, vagyis az a személy, aki a törvény szavai szerint »tiltott kéjelgésből élő növel tartatja ki magát«, köztudomás szerint különböző cselekvőségeivel mindig élő is mozditja azt, hogy az őt kitartó az üzletszerű kéjelgést folytathassa, sőt ennek részére rendszerint még férfiakat is szerez, azaz kerítést is követ el. Az üzletszerű kéjelgéshez nyújtott bűnszegély, valamint a kerítés tehát voltaképpen szükségképpen, illetőleg rendszerinti mellékcelekményei a kitartottság büntettének. Ámde a kitartottság büntetése mindössze hat hónapig terjedhető börtön, míg az üzletszerű kéjelgéshez járuló bűnszegély két évig terjedhető börtönnel, az üzletszerű kerítés pedig hat hónaptól három évig terjedhető börtönnel büntetendő, miért is a mellékcelekmények nem veszihetik el jogi önállóságukat és a kitartott terhére mindhárom büntettet meg kell állapítani.

A jó büntetőtörvénykönyvvel szemben az is követelmény, hogy az egyes tényállásokra előirt büntetési tételekben a látszólagos halmazat elvei szerint háttérbe lépő tényállások is értékelve legyenek, hogy tehát »a szabály alóli kivételek« lehetőleg ne forduljanak elő. Legyen szabad tanulmányunk befejezéseképpen annak a meggyőződésnek kifejezést adnunk, hogy az oly gondos és körültekintéssel készülő, az eddigi tapasztalatokat messzemenően értékesítő új büntetőkódexünk a látszólagos halmazat elveinek maradéktalan érvényesülését is biztosítani fogja.

Проф. ЭМИЛЬ ШУЛЬТЕИС:

ВИДИМАЯ СОВОКУПНОСТЬ ПРЕСТУПЛЕНИЙ

Автор дает в своем труде краткое обозрение всей области видимой совокупности преступлений, отделяя видимую идеальную совокупность от видимой материальной совокупности.

1. Случаи видимой идеальной совокупности:

1. *Specialitas*. Из установленных законом составов, стоящих друг с другом в отношении специальности, законодатель выдвинул один состав из другого с той целью, чтобы установить для выдвинутого состава более тяжкое или наоборот более легкое наказание, чем санкция, которую он прилагал к тому составу; из которого произошло выдвигание. В таких случаях нужно применять состав по «*lex specialis*».

2. *Consumptio*. Здесь речь идет о встрече в одном действии таких составов, которых законодатель хотя и не выдвинул один из другого, но имеющееся между ними отношение показывает, что один из них, т. е. именно тот, который более широкого круга, охватывает другой состав. Применяется состав по «*lex consumens*».

По господствующему пониманию мы можем говорить о *consumptio* лишь в том случае, когда реализацией состава, или выдвинутой в законе версии состава, или выдвинутой в законе версии состава, действие необходимо или обычно исчерпывает и понятие одного другого состава. Например телесное повреждение обыкновенно является и телесным оскорблением.

По мнению автора, входящие в круг *consumptio* случаи не исчерпываются упомянутыми выше встречами составов, а сюда относятся и те случаи, когда не выдвигая в составе типическая версия какого-нибудь преступления приходится, необходимо или обычно, и по одному другому составу. Например, одна из типических версий ложного показания уголовному делу — ложное показание в пользу другого лица является одновременно и укрывательством, а также другая типическая версия этого же преступления — ложное показание, причиняющее вред другому лицу является обычно и клеветой. В таких случаях можно установить лишь ложное показание.

Выше сказанное мотивируется следующим: законодатель, при определении составов, имеет всегда в виду типичные версии действия. Поэтому, если та или другая из этих версий необходимо или обычно может входить и в один другой состав, законодатель, при оценке охватываемого состава, принимает во внимание также это обстоятельство точно так же, как и при уже признанных наукой случаях *consumptio*.

3. *Alternativitas*. Это понятие характеризуется тем, что из двух составов, осуществленных одним действием, можно применить, по определенному распоряжению юридической нормы, только тот, который влечет за собой более тяжкое наказание, независимо от того, стоит ли этот состав в соотношении специальности или же *consumptio* с отступающим на задний план составом.

В случае альтернативы совершенное действие остается без нужной оценки, поэтому она (альтернатива) является всегда продуктом ошибочной кодификации.

4. Наконец, видимая идеальная совокупность имеет еще один тип, не входящий в круг выше описанных версий. Этот тип основывается на распоряжениях юридических норм, определяющих *конклюдентные факты*. Примером этому служит по венгерскому праву поступление против общественного здоровья, ведущее за собой легкое телесное

повреждение (пункт 185 Официальной Сводки уголовных норм). Закон признал квалифицированным случаем только причинение тяжкого телесного повреждения. А так как это было сделано не потому, что закон считал бы максимальной длительность сложного наказания по совокупности малой, из квалифицированного случая приходится сделать вывод, что законодатель основным наказанием преступления против общественного здоровья, оценил и éventуальное телесное легкое повреждение.

II. Случаи *видимой материальной совокупности*.

1. *Несамостоятельное частичное действие*. Это действие возникает тогда, когда со-вершитель, своими действиями совершил таких — две или несколько — появляющихся форм того же преступления, которые и в отдельности подлежат наказанию. Например, подстрекатель оказал и помощь действующему под влиянием уговора: лицу к совершению преступления или совершитель вслед за подготовлением попытался совершить и преступление. В этих случаях совершителя можно привлечь к ответственности только за то действие, которое явилось самой значительной агрессивней, т. е. посягательством против правового объекта преступления, остальные же являющиеся несамостоятельными, таким образом отступающими на задний план частичными действиями совершенного преступления.

2. *Слияние*. При этом случае связывающиеся плотно в пространстве и во времени действия совершителя входят в такие различные составы, которые находятся друг с другом в отношении большего и меньшего. Действия, вследствие существующей между ними плотной связи, являются даже и для естественного созерцания одним преступлением. Значит, более широкий состав абсорбирует состав более узкой рамки. Например, если виновник совершает во временной связи (continuitas) с телесным оскорблением и телесное повреждение во вред того же лица, то может иметь место только, признание совершения им последнего преступления.

Характеризующая черта ниже *следующих* случаев видимой материальной совокупности заключается в том, что они касаются встречи таких составов, которые стоят друг с другом в необходимой или обычной связи. Если же при *consumptio* единство основывается что законодатель, при оценке одного состава, уже принял во внимание эту всякую необходимо или обычно встречающихся между собой составов, то — по мнению автора — из этого следует сделать вывод, что законодатель не мог поступать иначе и у тех, стоящих друг с другом в такой же связи составов, которые совершаются не одним, а двумя или несколькими действиями. Эта последняя разница в венгерском праве не может быть значительной, и это тем более, что у нас и идеальная и материальная (действительная) совокупность трактуются уголовным правом одинаково.

3. *Безнаказанное предварительное действие*. Это заключается в том, что при совершении одного состава, или типической версии одного состава, поступок реализующий другой состав, является необходимым или обычным предварительным действием. Так как законодатель уже учел предварительное действие при оценке другого состава, установление его (предварительного действия) должно остаться вне внимания. Например, при преступлении многобрачия интеллектуальная подделка официальных документов является необходимым предварительным действием.

4. *Безнаказанное последующее действие*. Это действие бывает тогда, если при совершении одного состава, или типической версии одного состава, действие, реализующее другой состав, является необходимым или обычным последующим действием. Необходимость или обычность, однако, относится здесь всегда к тому кругу, в котором совершитель, после предварительного действия, имеет возможность развертывания последующего действия. Например при подделке денег обман является обычным последующим действием.

5. *Безнаказанное второстепенное действие*. Об этом говорится тогда, когда между осущетвляющими два состава действиями хотя и нет отношения способа и цели, но одно из них имеет подчиненную значительность по сравнению с другим, и так как их связь необходима или обычна, законодатель учел менее значительное уже при оценке состава основного действия. Этому служит примером в венгерском уголовном праве, между прочим, встреча преступления проституции, карающегося тюрьмой до 2 лет, с преступлением общественно-опасного уклонения от работы, которое подлежит более легкой санкции. А именно последнее преступление является обычным второстепенным действием проституции.

III. В последней части своего труда автор под заглавием *«имеющиеся в правилах исключения»* говорит кратко о том, что у тех составов, при встрече которых источ-

ником видной совокупности является необходимость или обычность стоящей между ними связи, выше истолкованные принципы не осуществляются без исключения. Бывает, что законодатель упустил из виду свойственную связь между составами, и поэтому при оценке поступил так, будто эти составы были безразличными друг к другу. Это бывает особенно тогда, когда один источник права распоряжается об одном, и другой источник права — о другом составе.

До тех пор, пока норма прилагала к встречающимся составам меру наказания по крайней мере равного веса, нет причины сомневаться в том, что законодатель высказался зная о наличии упомянутой связи; а как только более легка санкция именно того из составов, который был бы призван к отнесению другого состава на задний план, уже несомненно, что законодатель не заметил тесной связи между составами. В таких случаях остается для лиц, применяющих право устанавливать совокупность.

Prof. Dr. EMIL SCHULTHEISZ:

DIE SCHEINBARE KONKURRENZ

Der Verfasser gibt einen kurzen Überblick über das Gebiet der scheinbaren Konkurrenz. (Das fortgesetzte Verbrechen und das Kollektivdelikt ist nicht Gegenstand der Abhandlung.)

I. Die Fälle der scheinbaren Idealkonkurrenz:

1. Die *Spezialität*. Von den miteinander im Verhältnis der Spezialität stehenden Tatbeständen hat der Gesetzgeber den einen vom anderen herausgehoben zu dem Zwecke, dass er den hervorgehobenen Tatbestand unter eine schwerere oder mildere Strafdrohung stelle, als die des Grundtatbestandes ist. In den Fällen der Spezialität kommt immer der vom *lex specialis* beschriebene Tatbestand zur Anwendung. Ein solcher Tatbestand ist z. B. der der Kindestötung im Verhältnis zum Tatbestand des Totschlages und Mordes.

2. Die *Konsumtion*. Hier begegnen sich in einer Handlung solche Tatbestände, von denen der Gesetzgeber keine vom anderen hervorgehoben hatte, aber das Verhältnis in welchem die Tatbestände zueinander stehen zeigt, dass der eine als umfangreicher den anderen umfasst und demzufolge verschlingt. Zur Anwendung gelangt also nur der Tatbestand des *lex consumens*.

Nach der herrschenden Meinung kann von Konsumtion nur dann die Rede sein, wenn mit der Realisierung des einen Tatbestandes oder der einen im Gesetz hervorgehobenen typischen Spielart des Tatbestandes, die Handlung notwendigerweise oder regelmässig auch einen anderen Tatbestand erfüllt. Z. B. die Tötung ist immer zugleich auch Körperverletzung.

Der Verfasser ist der Meinung, dass die genannten Fälle den Kreis der Konsumtion nicht erschöpfen. Hierher gehören auch jene Fälle, in welchen eine im Gesetz ausdrücklich nicht erwähnte typische Spielart des Tatbestandes notwendigerweise oder regelmässig auch unter einem anderen Tatbestand fällt. Z. B. die eine typische Spielart der in Strafsachen geleisteten falschen Zeugenaussage, ist die, welche zugunsten eines Angeschuldigten abgegeben wurde. In diesem Falle ist immer auch Begünstigung vorhanden. Die andere typische Spielart des vorliegenden Tatbestandes ist die zum Nachteile eines Angeschuldigten geleistete falsche Zeugenaussage, welche regelmässig auch die Tatbestandsmerkmale der Verleumdung verwirklicht. In beiden Fällen ist ausschliesslich das Verbrechen der falschen Zeugenaussage feststellbar.

Die Begründung dieser Stellungnahme ist folgende: Der Gesetzgeber hält bei der Gestaltung der Tatbestände die typischen Spielarten der in Frage stehenden Handlung vor Augen. Wenn also eine oder die andere dieser Variationen notwendigerweise oder regelmässig auch unter einem anderen Tatbestand fällt, so berücksichtigt diese Tatsache der Gesetzgeber ebenso bei der Würdigung des umfangreicheren Tatbestandes, als er es in den von der Wissenschaft schon bis jetzt anerkannten Fällen der Konsumtion getan hat.

Die *Alternativität*. Sie wird dadurch charakterisiert, dass von den Tatbeständen, infolge ausdrücklicher Gesetzesbestimmung, derjenige zur Anwendung kommt, welcher unter die strengere Strafdrohung fällt, ohne dass die Tatbestände miteinander im Verhältnis der Spezialität oder Konsumtion stehen würden.

Hier handelt sich immer um eine fehlerhafte Gesetzgebung.

4. Ausser den erwähnten Fällen kennt man noch eine Unterart der scheinbaren Idealkonkurrenz, auf deren Vorhandensein man von den Gesetzesbestimmungen als *konkludenten Umständen* schliessen muss. Ein diesbezügliches Beispiel im ungarischen Strafrecht ist das Delikt des Inverkehrsetzen vergifteter oder mit gefährlichen Stoffen vermischter Sachen, wenn durch die Handlung eine leichte Körperverletzung verursacht worden ist. Das Gesetz hat nämlich nur die schwere Körperverletzung als qualifizierenden Erfolg des vorliegenden gemeingefährlichen Verbrechens betrachtet. Und da der Gesetzgeber dieses zusammengesetzte Delikt nicht aus dem Grunde konstruierte, weil er das Höchstmass der Gesamtstrafe für den Fall der Konkurrenz dieser Verbrechen als mild gefunden hätte, ist anzunehmen, dass er in der Grundstrafdrohung des gemeingefährlichen Verbrechens den eventuellen Eintritt der leichten Körperverletzung schon mitberücksichtigt hat.

II. Die Fälle der *scheinbaren Realkonkurrenz*:

1. Die *unselbständige Teilhandlung*. Entsteht dann, wenn jemand durch seine Handlungen mehrere Erscheinungsformen eines und desselben Deliktes verwirklicht hat. Z. B. der Anstifter leistet dem Täter bei der Ausführung des Verbrechens Hilfe, oder der Täter einer strafbaren Vorbereitungshandlung versucht nachher das Verbrechen. In diesen Fällen kann man den Verbrecher bloss für jene Handlung zur Verantwortung ziehen, welche der bedeutsamste Angriff gegen das Rechtsgut des Deliktes war. Neben dieser Handlung sind die anderen bloss selbständige und in den Hintergrund gedrängte Teilhandlungen des Verbrechens.

2. Die *Verschmelzung*. Bei diesem Fall erfüllen die in enger räumlichen und zeitlichen Verbindung miteinander stehenden Handlungen des Verbrechens solche Tatbestände, die untereinander im Verhältnis des mehr und weniger sind. Die Handlungen verschmelzen infolge des engen Zusammenhanges schon vor den Augen des alltäglichen Beobachters zur Einheit, erscheinen vor ihm als ein Verbrechen. Der umfangreichere Tatbestand saugt demzufolge den engeren auf. Z. B. wenn der Täter gleich nach der tätlichen Beleidigung auch noch eine Körperverletzung dem Verletzten zufügt, kann er bloss für das letztere Delikt verurteilt werden.

Der gemeinsame Charakterzug der *nächstfolgenden* Fälle der scheinbaren Realkonkurrenz ist, dass die sich begegnenden Tatbestände in notwendiger oder regelmässiger Verbindung miteinander stehen. Wenn aber bei der Konsumtion der Grund der Einheit der ist, dass der Gesetzgeber eben die Notwendigkeit oder Regelmässigkeit des Zusammenhanges zwischen den Tatbeständen schon bei der Bewertung des zur Geltung kommenden Tatbestandes in Betracht gezogen hat, so muss man daraus — nach der Meinung des Verfassers — die Folgerung ziehen, dass der Gesetzgeber nicht anders vorgehen konnte bei den, miteinander in derselben Verbindung stehenden, Tatbeständen, auch wenn sie nicht von einer, sondern von zwei oder mehreren Handlungen verwirklicht werden. Dieser letztere Unterschied hat im ungarischen Recht schon deshalb keine Bedeutung, weil bei uns auch der (wirklichen) Ideal- und Realkonkurrenz gleiche strafrechtliche Behandlung zu teil kommt. Die vom Standpunkt des Verfassers abweichende herrschende Meinung setzt eigentlich voraus, dass die Rechtsordnung in den Fragen der Einheit und Mehrheit einen schweren logischen Widerspruch in sich birgt.

3. Die *straflose Vortat*. Sie kommt dann vor, wenn der einen Tatbestand oder eine typische Spielart eines Tatbestandes verwirklichenden Handlung eine andere, ebenfalls tatbestandsmässige Handlung das notwendige oder regelmässige Mittel ist. Da der Gesetzgeber die Vortat schon bei der Bewertung des anderen Tatbestandes berücksichtigt hat, muss man die Vortat im Urteil ausser acht lassen. Z. B. die Urkundenfälschung ist das notwendige Mittel der Doppelhehe.

4. Die *straflose Nachtat*. Darunter verstehen wir die Erscheinung, dass der Verwirklichung eines Tatbestandes, oder einer typischen Spielart eines Tatbestandes, eine andere tatbestandsmässige Handlung die notwendige oder regelmässige Nachtat ist. Die Notwendigkeit oder Regelmässigkeit bezieht sich hier immer auf den Kreis, in welchem der Verbrecher die Möglichkeit zur Verübung der Nachtat hatte. Z. B. der Betrug ist die regelmässige Nachtat der Münzfälschung.

5. Die *straflose Nebentat*. Von der ist dann die Rede, wenn zwischen den die Tatbestände verwirklichenden Handlungen zwar kein Mittel und Ziel Verhältnis vorhanden ist, aber die eine Handlung hat nur untergeordnete Bedeutung neben der anderen und da die Verbindung zwischen ihnen eine notwendige oder regelmässige ist, hat der Gesetzgeber das minderwichtige Delikt bei der Bewertung des Tatbestandes der Haupthandlung schon in Betracht gezogen. Z. B. im ungarischen Strafrecht ist das gemeingefährliche Scheuen der Arbeit eine regelmässige Nebentat des Verbrechens der Prostitution.

III. Der Verfasser befasst sich endlich kurz mit den »*Ausnahmen von der Regel*«.

Bei der Begegnung solcher Tatbestände, bei denen der Grund der scheinbaren Konkurrenz die notwendige oder regelmässige Verbindung der Tatbestände ist, können die dargelegten Prinzipien nicht ungebrochen zur Geltung kommen. Es kommt nämlich vor, dass der eigenartige Zusammenhang der Tatbestände der Aufmerksamkeit des Gesetzgebers entgangen ist und er demzufolge bei der Bewertung so vorging, als wenn diese Tatbestände indifferent gegeneinander wären. Dies kommt besonders dann vor, wenn ein anderes Gesetz über den einen und ein anderes über den anderen Tatbestand verfügte.

So lange die sich begegnenden Tatbestände wenigstens mit gleichschwerer Strafe bedroht sind, liegt kein Grund vorhanden, dass wir daran zweifeln sollen, dass der Gesetzgeber im Bewusstsein des erwähnten Zusammenhanges vorgegangen ist. Sobald aber gerade die Strafdrohung dessen Tatbestandes milder ist, welcher im Sinne der dargelegten Prinzipien zur Verdrängung des anderen Tatbestandes berufen wäre, ist es schon unbezweifelbar, dass der Gesetzgeber den Zusammenhang der Tatbestände nicht wahrgenommen hat. In solchen Fällen bleibt nichts anderes übrig, als die Feststellung der Konkurrenz.

**A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
KARÁNAK MEGJELENT KIADVÁNYAI**

A felszabadulás 10. évfordulójára tartott előadások

Buza László: *A felszabadulás és Magyarország nemzetközi jogi szuverénitása* (Szeged, 1954.) 16 l.

Acta Universitatis Szegediensis Sectio Politico-Juridica Tomus I.

Fasc. 1. Bólya Lajos: *A törvényesség kérdései a büntető eljárásban*. (Szeged, 1955.) 20 l.

Fasc. 2. Horváth Róbert: *Az 1945—46-os magyar infláció elméleti kérdései 10 évi tudományos fejlődés távlatában* (Szeged, 1955.) 20 l.

Fasc. 3. Pólay Elemér: *A nevelő funkció és a szegedi megyei bíróság házasságjogi törvénykezése a népi demokrácia 10 évében* (Szeged, 1955.) 27 l.

Fasc. 4. Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban)* (Szeged, 1956.) 65 l.